

Viljo Rasila

Maaseutu 1917

Historiantutkimuksessa on kolme erityisen ongelmallista tapahtumatyyppeä. Niistä ensimmäinen on tapahtuma, jonka aikalaiset ovat panneet merkille ja jota he ovat korostaneet, mutta jolla ei ole myöhemmälle historialle ollut mitään merkitystä. Toinen on tapahtumatyyppeä, jota aikalaiset eivät ole itse huomanneet lainkaan, mutta jolla saattaa olla hyvinkin suuri merkitys myöhempään historiaan. Ja kolmantena on sitten tapahtuma, jonka on vain luultu tapahtuneen, mutta joka ei todellisuudessa ole tapahtunut lainkaan.

Kun puhutaan vuoden 1917 tapahtumista Suomen maaseudulla, ensimmäiseksi tulevat esiin maatalouslakot, joihin on kiinnitetty eri yhteyksissä huomiota. Tokoin senaatin ohjelmassa ei mainittu lainkaan työaikakysymyksiä. Kumminkin Työmies-lehti mainitsi jo 22. päivä maaliskuuta, että Pietarissa vaaditaan jatkuvan vallankumouksen nimissä kahdeksan tunnin työpäivää. Tämä ajatus omaksuttiin nopeasti Suomessa, ja jo 26. päivä syntyi ensimmäinen kahdeksan tunnin työpäivää vaativa lakko. Ammatillinen keskusjärjestö, SAJ, ilmoitti silloin, että asia ei siedä viivytyksiä. Työntekijöitä ei saa katkeroitaa turhaan, mutta kaiken on tapahduttava järjestyksessä ja laillisesti.

Huhtikuu oli teollisuuslakkojen aikaa. Kuun alkupuolella syntyi useita lakkoja ja huhtikuun 17. päivänä SAJ esitti, että kaikilla aloilla alkaisi lakko 1. päivä toukokuuta, jos kahdeksan tunnin työpäivää sitä ennen ei saada toteutetuksi. Seuraavana päivänä syntyi metallilakko — se kesti vain päivän — ja sen yhteydessä saatiin aikaan sopimus kahdeksan tunnin työpäivästä, ja näin toukokuun alussa luvattu yleislakko peruuntui.

Tästä huolimatta kesä 1917 oli todellinen lakkokesä. Kaiken kaikkiaan vuoden 1917 aikana on virallisesti laskettu olleen 478 lakkoa, joissa menetettiin noin puolitoista miljoonaa työpäivää. Näistä lakoista — virallisen tilaston mukaan — 78, todellisuudessa hiukan enemmän, oli maataloustyöväen lakkoja ja 82 uittotyöväen lak-

koa. Näillä kummallakin alalla, sekä maataloudessa että uittotyössä, työaika oli liukuva. Erityisesti maataloudessa tarvittiin kesällä pitkää työaikaa, mutta talvella voitiin tehdä hyvinkin lyhyitä päiviä. Maatalouden työajan ongelmaa kuvaa se, että vielä kesäkuun 1917 puoluekokouksessaan sosialidemokraattinen puolue jätti maataloustyön työaikakysymysten ulkopuolelle.

Olennaisempaa kuin työaika oli kuitenkin työn sesonkiluonne. Uittotyössä lakot keskittyivät toukokuulle ja kesäkuun alkuun, mutta päättyivät sen jälkeen. Maataloudessa lakkolaisia oli toukokuun puolivälissä yli 4 000, kesäkuun puolivälissä vajaa 300, heinäkuun puolivälissä taas korjuukauden alkaessa pitkälti yli 3 000 ja elokuun puolivälissä korjuukauden päättyessä oli jäljellä enää vain Petäjaveden lakko, joka oli alkanut sadonkorjuun jälkeen ja sellaisena sitten jatkui seuraavan vuoden kevääseen saakka, ilman että sitä virallisesti koskaan lopetettiin.

Toinen erityisesti maatalouslakkoihin liittyvä seikka oli se, että lehmät on lypsettävä joka päivä, minkä lisäksi seurasi kysymys, mihin se lypsetty maito pannaan. Kaadetaanko se maahan, jaetaan, vai annetaanko se venäläiselle sotaväelle, niin kuin eräin paikoin keväällä 1917 tehtiin?

Kolmas seikka oli se, että maataloudessa osapuolet olivat suhteellisen tasavahvat. Esimerkiksi Huittisten lakossa oli lakkolaisia 700. Lakon ulkopuolelle jäi 300 työntekijää, ja kun tähän lisätään työnantajapuoli, 180 tilaa, joilla voidaan laskea isännän lisäksi olleen suunnilleen sama verta aikuisia poikia kaiken kaikkiaan, niin päädymme lukuun 660. Ja jos tähän otetaan vielä muutama sukulainen, niin päädymme vastapuolella samaan 700:aan kuin lakkoilaidenkin määrä oli. Tämä selittää monet yhteenotot.

Ensimmäinen maatalouslakko syntyi aivan toukokuun alussa Kajaani-yhtiön tilalla Kajaanissa ja siellä päädyttiinkin kahdeksan tunnin työaikaan, koska työnantajana oli teollisuuslaitos. Muualla syntyi nopeasti uusia lakkoja. Ne keskittyivät erityisesti Helsinki—Pori-linjan molemmin puolin ja ensi sijaisesti Satakuntaan. Niiden yhteydessä sattui joitakin yhteenottoja, esimerkiksi Luopioisissa ja Ulvilassa, mutta mitään vakavampaa ei tapahtunut.

Entä vaikuttivatko lakot kylvöihin niin kuin on väitetty? Käsitökseni mukaan ei lainkaan käytännössä. Niillä tiloilla, missä lakkoja tapahtui, kylvöt saatiin isännän ja avuksi tulleiden naapurien,

sukulaisten yms. toimesta toteutetuksi. Ruis, tärkein leipävilja, oli kylvetty jo edellisenä syksynä. Kaura oli kylvettävä lakkojen aikana. Mutta kun toteamme, että Luopioisissa, Vihdissä, Huittisissa, Urjalassa ja Mouhijärvellä, jotka olivat kaikkein pahimpia lakko-keskuksia, kauran sato oli 87 % edellisen vuoden sadosta, ja kun kaikissa kolmessa lounaisessa läänissä kauran sato oli yhteensä vain 81 %, niin voidaan todeta, että lakoilla tuskin oli merkitystä.

Suurempi merkitys oli säällä. Kevät oli myöhäinen, kesä oli lämmin mutta poikkeuksellisen kuiva. Heinäkuussa satoi vain noin kuudesosa normaalisademäärästä. Lisäksi heinäkuun alussa oli kautta maan halla. Tämä vähensi satoa yleisesti. Tähän säätilaan liittyen voisi vielä todeta eräänlaisena kysymysmerkkinä sellaisen seikan, että elokuun lämpötila 1917 oli kautta maan noin neljä astetta normaalia lämpimämpi, ja kun samaan aikaan satoi paljon normaalia vähemmän, herää kysymys, mitä tuo lämmin kaunis sää vaikutti tuon vuoden levottomuuksiin. Tuskin se ainakaan vähensi niitä, vaan helpotti nimenomaan juuri ihmisten liikkumista ja ulkona oloa.

Kevätkauden ja samalla kylvökauden lakot päättyivät kesäkuun alussa, mutta korjuukauden alkaessa lakot alkoivat uudelleen heinäkuussa. Silloin tapahtuivat myös ensimmäiset pahat yhteenotot. Jo kevään lakkojen aikana oli Satakunnassa perustettu ns. suojeluvartioita. Ne olivat maanviljelijöiden ja heihin liittyneiden perustamia ja niiden tarkoituksena oli suojella maidon kuljetusta ynnä muuta vastaavaa.

Ensimmäinen vakava yhteenotto sattui Huittisten meijerin edessä 13. päivä heinäkuuta. Lakkolaiset olivat tulleet estämään maidon tuontia meijeriin ja paikallinen suojeluvartio oli tullut suojelemaan maidon kuljetusta. Näin sattui yhteenotto, jossa jo käytettiin ampuma-aseitakin, ja seurauksena oli, että Kansan Lehti kirjoitti seuraavan päivän aamuna otsikolla ”Suomen omistavan luokan jäsenet alkaneet työväen teurastuksen — seitsemän lakkovahtia vaipui verissään maahan”. Ja Maanvuokraaja kirjoitti otsikolla ”Maatyöläiset suorittaneet ensimmäisen veriveron”. — Veri on mystinen, huumaava sana.

Mitä todella tapahtui? Siitä ei tarkkaa tietoa voida saada. Missään tapauksessa kukaan ei kuollut. Lakkolaisia oli enemmän kuin suojelusvartion miehiä ja suojelusvartio riisuttiin aseista. Useita jou-

duttiin viemään sairaalaan sidottavaksi tai muuten hoidettavaksi, mutta ainoa eri yhteydessä nimeltä mainittu loukkaantunut oli maanviljelijä Kalle Kuikko, suojeluvartioon kuulunut mies, joka jouduttiin viemään tajuttomana paikalta pois. Työmies-lehden mukaan Kuikko oli saanut luodin päähänsä takaapäin. Vähän myöhemmin lehti kertoi, että Kuikko olisi saanut kumppaninsa kettinistä. Todennäköisintä on, että Kuikko sai päähänsä kiven, niin kuin eräät muutkin. Joka tapauksessa yhteenottoa seuraavana päivänä saatiin aikaan sovinto Huittisissa maaherran johdolla eikä asiasta suoritettu edes mitään oikeudenkäyntiä, mikä todistaa, että mitään kovin vakavaa siellä ei voinut tapahtua.

Vähän myöhemmin tapahtui Suodenniemen lakossa yhteenotto, jonka jälkeen Kansan Lehti kirjoitti 30.7., että eräältä Kalle Lähde -nimiseltä mieheltä olisi lyöty viikatteella käsi poikki. Lehdessä oli kyllä seuraavana päivänä sisäsivulla kolmen rivin oikaisu asiasta, mutta sitä ilmeisesti ei ole huomattu, koska tämä väite käden poikki lyömisestä esiintyy yhä kirjallisuudessa. Todellisuudessa kyseinen henkilö kuoli vasta parikymmentä vuotta sitten molemmat kädet terveinä ja ehjinä. Nämä ovat siis asioita, joiden luullaan tapahtuneen, ja jotka eivät kuitenkaan ole tapahtuneet, mutta joilla julkisuuteen tuotuina ja propagandisesti ehkä väritettyinä saattaa olla hyvin suuri merkitys, niin kuin muun muassa näillä kahdella tapahtumalla, Huittisten ja Suodenniemen tapahtumalla oli.

Vakavin yhteenotto sattui Ypäjällä elokuun 9. päivänä. Siellä, lähellä rautatieasemaa olevaan Karon taloon oli kutsuttu isäntäväkeä suojaamaan muuan paikallinen konstaapeli Heinonen. Kun sitten kartanoon saapui kolme lakkovahtia, tapahtui yhteenotto, jossa konstaapeli Heinonen ampui yhden lakkovahdeista, Simo Saarikon. Mitä tuolla sisällä Karon talossa todella tapahtui, siitä on vaikea sanoa mitään, koska todistajalausunnot menevät täysin ristiin, ja lisäksi asiaa koskeva lääkärintodistus on tulkinnanvarainen. (Asiasta myös kirjoittajan artikkelissa *Vuoden 1917 maatyöntekijäin lakot*, teoksessa *Juhlajulkaisu Aulis J. Alasen 60-vuotispäiväksi*, Tampere 1966 ja teoksessa *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, Suomen torpparikysymys vuosina 1909—1918*, Joensuu 1970.)

Olennaista kuitenkin on se, että kun asiasta sitten käytiin käräjät — olihan tapahtunut tappo — niin käräjäpihaan saapui muun muassa edellä mainittujen Satakunnan suojelusvartioiden jäseniä,

eräät jopa ratsain, ja ainakin joillakin oli silloin jo käsivarressa nauha, jossa oli S-kirjain. Toisaalta paikalla oli myös työväenyhdistysten edustajia, tai työväenjärjestysjoukkoja, -vartioita, samoin kuin venäläistä sotaväkeä, mutta mitään yhteenottoja ei kuitenkaan näiden käräjien yhteydessä tapahtunut. Itse asian oikeuskäsittely oli vielä kesken, kun kansalaissota alkoi ja Heinonen sai sen yhteydessä sitten surmansa.

Mikä oli näiden lakkojen myöhempi merkitys? Ehkä tärkein on se, että ne synnyttivät suojeluskuntajärjestelmän Satakunnassa. Jo elokuun alussa pidettiin Porissa maanviljelijäin kokous, jossa päätettiin perustaa Satakunnan Järjestyskunta. Se ei kuitenkaan ollut tarkoitettu sinänsä työväestöä vastaan, vaan sen tarkoituksena oli, sääntöjensä mukaan toimia viranomaisten apuna yleisen järjestyksen ylläpidossa. Käytännössä se sitten kyllä joutui vastakkain työväenjärjestöjen ja työväenkaartien kanssa. Samaan aikaan mm. Martti ja Lauri Pihkala organisoivat tulevaa suojeluskuntajärjestöä pohjoisemmassa, mutta kun he saapuivat Satakuntaan, niin he joutuivat toteamaan, että siellä ei saa enää työväkeä mukaan niin kuin Keski-Suomessa ja Pohjanmaalla oli saatu.

Toinen seikka näiden lakkojen kohdalla on se, että niissä oli mukana myös ulkopuolisia. Torppareita oli mukana vain 11:ssä näistä 78 lakosta, mutta sen sijaan niissä oli varsin paljon mukana heinäkuussa työttömiksi jääneitä vallityöläisiä, joilla vastuu oli vähäinen ellei olematon. He tulivat, niin kuin he sanoivat ”auttamaan” tai ”järjestämään” lakkoja. Muun muassa surmansa saanut Simo Saarikko oli tällainen entinen vallityöläinen, ja samoin toinen Karon taloon menneistä muista lakkokomitean jäsenistä oli entinen vallityöläinen.

Edelleen maatalouslakot olivat kaikki korpilakkoja. Kuvaavaa on, että kun Matti Paasivuori meni Vihtiin sovittelemaan, niin paikallinen lakkojohtaja sanoi hänelle, että ”lakko jatkuu ja siihen on alistuttava myös torpparien, jotka muodostavat lakkolaisten enemmistön”. SAJ joutui täysin syrjään, mikä merkitsi laittomuuden kasvua yleisesti, samalla tietysti myös lakkolaisten omaa voimantuntoa. Niihin liittyi myös propagandistinen, vastakohtaisuutta lisäävä vaatimus, jonka Maanvuokraaja-lehti ilmaisi sanoin ”Meillä on oikeus, ei, meillä on velvollisuus tarttua aseisiin”.

Mommilassa marraskuun alussa tapahtunut Alfred Kordelinin

murha ei liity näihin kesän lakkotapahtumiin. Siinä oli taustalla työnantajan ja työntekijän välinen ristiriita, mutta sen varsinaiset juuret olivat kuitenkin muualla.

Kaupungeissa varsin suuren merkityksen saaneet elintarvikemelakat eivät koskeneet maaseutua, koska elintarvikkeitten puute tunnettiin nimenomaan kaupungeissa ja myös tärkeimmät varastot olivat kaupungeissa. Nälkä oli tosiasia, sillä vuonna 1913 meillä kulutetusta leipäviljasta oli 2/3 tuotettu ulkoa, mutta 1917 tuonti tyrehtyi käytännöllisesti katsoen kokonaan. Siis leipäviljasta oli todella puute.

Mutta nälkä sinänsä tuskin synnytti mellakoita, vaan ne sivuaumatukset, jotka liittyivät tähän elintarvikkeitten puutteeseen. Ne synnyttivät nimittäin syytteitä viljakätköistä, ajatuksia siitä, että maanviljelijät kätkivät viljaa. Kesäkuun alussa oli säädetty rajahinnat eli ruvettu, niin kuin Tokoi sanoi, ”nälkää organiseeraamaan”. Samoin oli määrätty erinäisiä myyntisäädöksiä. Kun viljaa ei saatu markkinoille, ruvettiin syyttämään maanviljelijöitä siitä, että he kätkivät viljaa mustaa pörssiä varten saadakseen korkeat hinnat. Missä määrin tällaista todella tapahtui, on mahdoton sanoa, jonkin verran sitä varmasti tapahtui, mutta tuskin kovin paljon. Jo pelkät tuontiluvut osoittavat sen, että vaikka kaikki Suomessa itse tuotettu vilja olisi saatu markkinoille, ankara pula olisi joka tapauksessa ollut silloinkin. Tämä rajahintajärjestelmä myös käytännössä mureni, ja erityisesti voin hinta alkoi nopeasti kohota elokuussa ja silloin syntyivät kaupungeissa voimellakoiksi sanotut yhteenotot, mutta ne eivät koskeneet maaseutua, vaikka voimellakoitten kohteiksi tulleet voivarastot olivatkin maanviljelijäin yhtymän Valion varastoja tai muita vastaavia varastoja. Ne eivät kuitenkaan siis olleet välittömästi maanviljelijöiden varastoja.

Uittolakkoja oli huomattavan paljon, mutta niiden merkitys on kaiketi hyvin vähäinen. Ne saatiin suhteellisen helposti soviteltua, niihin liittyi suhteellisen pieni osa, ja kun uittokausi meni ohi, niillä ei ollut enää mitään suurempaa merkitystä. Uittolakkoja ei kuitenkaan ole tarkemmin tutkittu.

Varsin tärkeä kehitys tapahtui Pohjanmaalla, nimittäin suojelukuntien organisoituminen. Maatalouslakot eivät synnyttäneet punakaarteja, mutta ne kumminkin lisäsivät valmiutta järjestötoimintaan ja myös yhteenottoihin. Asiaa tutkineen Marja-Leena Salko-

lan mukaan jo keväällä 1917 syntyi useissa maalaiskunnissa ”kaartin alkioita”, kuten hän niitä nimittää. Muun muassa suunnitellun suurlakon varalle oli perustettu miliisimiehistöä, samoin eräin paikoin oli eräänlaisia järjestökomiteoita tai muita vastaavia. Niitä oli kumminkin suhteellisen vähän, mutta niitä oli. Ei siis voida sanoa, että punakaarteja olisi ruvettu perustamaan taistelujärjestöiksi jo olemassa olevia suojeluskuntajärjestöjä vastaan, koska työväenjärjestöjen kaarteja, miliisiä tai muita vastaavia oli jo ennen suojeluskuntien alkioita. Kuitenkin jo kesäkuussa suojeluskunta-alkiot ohitettiin työväenkaartialkiot, ja varsinkin elo-syyskuussa perustettiin useita suojeluskunta-alkioita, ja vuoden lopulla olikin jo jonkinlaisia suojeluskuntajärjestöjä 80 %:ssa maalaiskunnista ja työväenkaarteja n. 74—75 %:ssa.

On kuitenkin huomattava se, että ns. suojeluskunta-alkioita ei ollut perustettu työväestöä vastaan, vaan niissä oli työväestöä mukana, ja maaseudulla niitä oli perustettu nimenomaan venäläisiä vastaan. Syksyllä 1915 oli perustettu laajennettua jääkärivärväystä varten Aktiivinen Komitea, seitsemän miehen salaseura. Se hajosi jääkärivärväyksen päättyessä, mutta syntyi uudelleen toukuun lopulla 1917. Tavoitteena oli silloin saada aikaan Suomen itsenäisyys jääkärien avulla. Kesäkuun alussa laadittiin piirijako, lähinnä liikenneolojen mukaan ja tavoitteena oli, että joka pitäjään tulisi oma pitäjänpäällikkö. Tämä organisaatio oli peitettävä jollakin urheiluseuralla tms. ja nimenomaisena tavoitteena oli saada työväestö mukaan.

Suunnitelman mukaan jääkärien piti tulla syyskuun alussa ja hajaantua tämän piirijaon mukaan ympäri Suomea kouluttamaan väestöä venäläisiä vastaan tapahtuvaa kansannousua varten. Tämä suunnitelma kuitenkin raukesi, mutta sillä oli omat seurauksensa. Lauri Pihkala, silloin 29-vuotias mies, oli SVUL:n urheiluneuvoja, jolla oli rautatien vapaalippu. Hän lähti organisoimaan tätä järjestelmää ja herätti ennen kaikkea Keski-Suomessa ja Pohjanmaalla useita urheiluseuroja, palokuntia tai muita vastaavia, joista sitten myöhemmin kehittyi suojeluskunta-alkioita. Samalla vakiintui käsitys Pohjanmaasta venäläisiä vastaan käytävän taistelun tukipisteenä. Etelä-Suomi sen sijaan determinoitiin jo tässä vaiheessa punaisten tukialueeksi. Maatalouslakot olivat synnyttäneet maaseudulla sellaisen vastakohtaisuuden, jota esimerkiksi Pohjanmaalla

ei voitu edes ajatella. Samoin Etelä-Suomessa oli teollisuusalueita, jotka tiedettiin työväenjärjestöjen ja punakaartien tukialueiksi. Muilta osin maaseudulla ei ollut sellaista erityisasemaa, joka erottaisi sen kaupungeista, vaan muu kehitys maaseudulla noudatti yleistä valtakunnallista kehitystä ja ajattelua.